

майстерно відчули умонастрої, сподівання та мрії українців, що задум авторів й виконавців та очікування слухача максимально збіглися.

Не викликає жодних сумнівів, що в цій тематичній категорії пісень сподівання авторів та очікування аудиторії повністю збіглися, і герменевтична тріада «автор-текст-читач/слухач» постає таким собі культурним феноменом, культурною практикою. Ймовірно, пісні цього періоду як потужна ідеологічна зброя, своєрідний «пісенний фронт» у боротьбі за незалежність України в майбутньому можуть стати полем для досліджень філософів, антропологів, культурологів, психологів та фахівців з медіа.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-34>

О. ФЕДОРЕНКО

*Центр підготовки і перепідготовки
робітничих кадрів № 1, м. Кривий Ріг*

ПОЗНАЧЕННЯ КОЗАКА-ХАРАКТЕРНИКА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Головною причиною появи культурного феномена характерництва дослідники вважають безмежну віру воїнів у допомогу їм тотемів-заступників. Під час бою воїни здобували непереможність у процесі ініціацій, що було пов'язано з культом вовка, ведмеда як священних тварин.

П. Чубинський записав народне тлумачення поняття «характерник»: «Це – чаклун, для якого не існує ніякої небезпеки, завдяки багатьом замовлянням, котрі він знає. Вбити його можна лише срібною кулею, над якою попередньо прочитано дванадцять літургій» [7, с. 206]. Це визначення було включене В. Войтовичем до сучасної «Антології українського міфу» (2007). Про те, що люди наділяли характерників містичними властивостями, писали й інші дослідники. Наприклад, М. Попович проводить аналогії між уміннями козаків-характерників і шаманськими практиками

входження в особливий стан, за якого можливе «приборкання» вогню або відкривається яснобачення [2, с. 169]. В. Ятченко також визначив, що, відповідно до народної рецепції, козаки-характерники нагадують шаманів: вони здатні до «перевтілень», невразливі до зброї тощо [8, с. 234]. З цього приводу І. Павленко відзначила, що козак здобував особливі характерницькі здібності у процесі обрання його кошовим отаманом: свідомо «народжуючись», він переходив до вищої військової жрецької касті [1, с. 119].

Досліджуючи часопросторовий аспект сприймання характерництва, І. Павленко зауважила, що в легендах розповідається про потаємні можливості запорожців: вони, з погляду оповідачів, набагато потужніші за їх власні, а тому й діяння вагоміші, і небувале для сучасників сприймається як належне для героїв минулих часів [1, с. 113]. Тому навіть у сучасних виданнях про козацтво подані поняття про характерників як про людей з «надприродними» можливостями. «Характерник, галдовник – чаклун, чарівник, людина, що має надприродні здібності» – пояснює В. Чабаненко у виданні «Українське козацтво: мала енциклопедія» (2006) [4, с. 604]. Таке визначення подає й історик Ю. Мицик.

Н. Хобзей у книзі «Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник» (2002) з'ясувала, що в пам'ятках української мови назва «характерникъ» уживається з кінця XVI ст., а збірник приповідок 1722 р. в розумінні «чаклунство» включає назву «характеръ» [5, с. 171], що говорить про походження поняття «характерник» від слова «характер».

В українському фольклорі на позначення поняття «характерник» уживаються різні лексеми. Частина їх свідчить про приписування цим незвичайним людям магічних «надприродних» здібностей, екстрасенсорних здібностей, здатності керувати силами природи, володіння таємними знаннями: «чаклун», «чарівник», «галдовник» («голдовник»), «химородник», «знатник» («хмарник», «тучник»), «градівник», «градобурник» або «градобур»), «перемітник», «планетник», «пластун», «мольфар», «воляхв» («віщун», «чародій» або «чародійник»), «відун», «відьмак», «відьма», «чорнокнижник»,

«жрець», «знахар», «маноцівник», «ворожбит», «маг», «колдун», «перевертень», «тарахтерник». Указуючи на конкретний рід занять або функціуючи в певному регіоні України (найменування «мольфар», «маноцівник», «тарахтерник» були записані в західних областях), ці поняття не є відмінними, оскільки у народній пам'яті вони функціують як тотожні. Наприклад, у фольклорі слово «галдовник» уживається зі значенням «чаклун». Про це свідчать легенди «Смерть і похорон характерника», «Запорожці у Великому Лузі» [3, с. 65, 101]. Тому і дослідники визначають одне поняття через інше, замінюючи їх. В. Чабаненко пояснює: «Химородник – чарівник, чаклун, характерник» [3, с. 64]. У виданнях української діаспори поняття «козак-характерник» також трапляється: пояснюється як «козак-чарівник» і перекладається англійською «Cossack-Magician» [6, с. 384].

Отже, поняття «козак-характерник» має джерелами міфо-релігійні пам'ятки, давні військові культури воїна-звіра (воїна-вовка), що пов'язані з ініціаціями, випробуваннями характеру, обряди язичницьких жерців і волхвів Київської Русі, фольклор – і міцно увійшло в науковий обіг.

Література

- 1.Павленко І. Я. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини: буття у просторі і часі : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 243 с.
- 2.Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1999. 728 с.
- 3.Савур-могила. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини / упор. і автор приміток В. А. Чабаненко. Київ : Дніпро, 1990. 261 с.
- 4.Українське козацтво : мала енциклопедія / кер. авт. колект. Ф. Г. Турченко; відп. ред. С. Лях. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза; Запоріжжя : Прем'єр, 2006. 672 с.
- 5.Хобзей Н. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. 216 с.
- 6.Хрестоматія української літератури ХХ століття / упор.: Є. Федоренко та П. Малай. 2-ге вид., доп. й переробл. Нью-Йорк : Вид-во Шкільної Ради при УККА, 1997. 400 с.
- 7.Чубинський П. Мудрість віків: Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. У 2 кн. Кн. 1 / Павло Чубинський ; упоряд. С. Гаркавого, Ю. Іванченка. Київ : Мистецтво, 1995. 224 с.
- 8.Ятченко В. Шаманізм і шаманство в українців: вигадка чи реальність? (роздуми й запрошення до дискусії). *Українознавство*. 2006. № 3. С. 233–236.